

Uchopení neuchopitelného? Stranický euroskepticismus v kontextu pozitivních postojů politických stran k EU*

PETR KANIOK**

Abstract: Getting a Grip on. Party-Based Euroscepticism in the Context of Positive Party Attitudes Towards the EU

After ten years of research on party based euroscepticism, political science still has not succeed in creating a respected and accepted typology of euroscepticism. This article tries both to summarize and review this research up to the present and subsequently propose a new innovative typology. This typology is based upon two phenomena. The first consists of the incorporation of positive party attitudes towards European integration. The second pillar of the new typology is the understanding of European integration as a variable phenomenon where support cannot be identified with the maintenance of the current EU model.

Keywords: Euroscepticism, Party Attitudes to the European Union, Intergovernmentalism, Supranationalism

1. Úvod

V závěru 90. let minulého a v úvodu nynějšího století se v politické vědě objevila řada prací, která se pokusila zachytit euroskepticismus a jeho stranické projevy (Taggart 1998, Kopecký a Mudde 2002, Conti 2003, Taggart a Szczerbiak 2003, Conti a Verzichelli 2004, Riishøj 2004, Flood a Usherwood 2005). Vytvořené konceptualizace a typologie byly podrobeny reflexi, kterou lze označit jak za bedlivou, tak bouřlivou. Ambicí následujících stránek je tuto reflexi kriticky shrnout a využít k vytvoření nové konceptualizace euroskepticismu, potažmo postojů stran k evropské integraci. Je totiž otázkou, zda je únosné a prospěšné definovat euroskepticismus (a následně jej kategorizovat) bez vymezení toho, vůči čemu se vymezuje.

* Tento článek byl zpracován v rámci plnění výzkumného záměru Politické strany a reprezentace zájmů v soudobých evropských demokraciích (MSM 0021622407). Některé části tohoto textu byly prezentovány na mezinárodní konferenci Euroscepticism and European Integration, která se uskutečnila ve dnech 12.–13. dubna 2007 v Záhřebu.

** Autor působí jako odborný asistent na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Adresa: Katedra MVES FSS MU, Joštova 10, 602 00 Brno; e-mail: kaniok@fss.muni.cz.

Z prostorových důvodů nelze detailně popisovat dosavadní úctyhodnou práci, kterou badatelé za několik let výzkumu euroskepticismu vykonali. Na tomto místě je potřeba odkázat k již výše uvedené bohaté literatuře. Text dosavadní výzkum shrnuje v rámci jedné srovnávací tabulky, protože jen stručný popis jednotlivých typologií by vydal na obsáhlý sborník. Bohatost článků a materiálů, k nimž by ještě šly přiřadit případové studie (například Batory 2001, Henderson 2001, Lees 2002, Church 2003, Harmsen 2004), poukazuje na skutečnost, že vzhledem k tomu, že výzkum euroskepticismu nepatří mezi dlouhotrvající jevy, nepodařilo se dosud vytvořit všeobecně respektovanou typologii, která by byla všeobecně přijata. Řada textů zabývajících se euroskepticismem vznikla také v české produkci (Kopeček 2004, Havlík 2004, Palovský 2004, Kaniok 2005a, Kaniok 2005b, Havlík a Kaniok 2006), přičemž některé z nich se zaměřily na aplikaci jedné ze zvolených typologií na konkrétní zemi (například Prudíková 2005, Habán 2005).

Na tomto místě je třeba zdůraznit, že předložený text pojednává pouze o výzkumu stranického euroskepticismu. Byl-li by do textu zahrnut ještě tzv. veřejný euroskepticismus (Sørensen 2004, Vallaste 2007), jeho rozsah by byl mnohem větší. Především z prostorových důvodů (také z metodologických) ovšem takovou komplexní syntézu výzkumu euroskepticismu v časopiseckém článku provést nelze.

Studie je rozdělena do několika kapitol. První z nich se po stručném představení dosavadních typologií pokouší o jejich zachycení a zhodnocení, přičemž cílem tohoto úseku je postihnout problematická místa daných typologií. Druhý úsek textu je zaměřen na shrnutí motivace euroskepticismu, třetí pak shrnuje základní kritické připomínky. Inovativní část textu, představující návrh alternativní typologie, vychází z premisy, že současná podoba evropské integrace (kterou lze vymezit nástupem Jacquese Delorse do funkce předsedy Evropské komise a která spočívá v posilování supranacionálních prvků v EU) není jedinou výlučnou. Respektive, žádný dosavadní text, věnovaný euroskepticismu, tento fakt explicitně nevedl jako výchozí bod bádání. Předpoklad, že kladný postoj k evropské integraci je obsažen také v mezivládním přístupu k EU, je výchozím bodem nové typologie.

2. Otazníky nad dosavadními typologiemi

Dosavadní výzkum stranického euroskepticismu vyprodukoval několik typologií, které v zásadě vznikaly ve vzájemné reakci. Jejich přehled je uveden v tabulce 1.

Žádná z etablovaných a představených typologií nemá zásadní potíže s definicí tvrdého euroskepticismu. Lze uvést, že jak původní autoři dělení euroskepticismu na tvrdý a měkký A. Szczerbiak a P. Taggart, tak například N. Conti se shodnou na tom, že jde o zásadní popření celého integračního procesu, které v sobě obsahuje – jak je zjevné z praktické politiky tvrdě euroskeptických stran¹ – požadavek vystoupení dané země z EU či odmítnutí existence nadnárodní politické entity, která je založena na transferu politické moci od národního státu jejím směrem a dalším nárůstu takového přesunu.

Obsah tvrdého euroskepticismu naplňují také Kopeckého a Muddeho typ euroodmítačů či Floodova kategorie odmítačů. Shrnutím všech použitých definicí a s důrazem na revidované pojetí A. Szczerbiaka a P. Taggarta můžeme tvrdý euroskepticismus označit za politiku, která je projevem zásadní opozice vůči projektu evropské integrace, který je postaven na myšlence

transferu politické moci směrem od národního státu k nadnárodnímu tělesu. V tomto smyslu představuje pojetí tvrdého euroskepticismu konzistentní a logický pojem, který je navíc dlouhodobě prověřitelný a vypovídá o postoji strany.

Tabulka 1: Představení relevantních typologií stranického euroskepticismu a typologií postojů politických stran k evropské integraci, které pracují s euroskepticismem

AUTOŘI	OBSAH TYPOLOGIE
Paul Taggart a Aleks Szczerbiak I	<p>Základní typologii, která se zaměřuje primárně na euroskepticismus a pomíjí pozitivní postoje stran k evropské integraci, vytvořili P. Taggart a A. Szczerbiak. Tato typologie vycházela z rozpracování původního konceptu euroskepticismu. Vzniklo tak jeho členění na tvrdý euroskepticismus a na měkký euroskepticismus. Základní distinkce těchto dvou pozic spočívá především v odlišnosti hloubky a míry odporu.</p> <p>Tvrdý euroskepticismus je Taggartem a Szczerbiakem (Taggart a Szczerbiak 2003: 6) původně definován jako „principiální opozice vůči EU a evropské integraci, která v důsledku vede k žádosti strany o vystoupení z EU. Politika strany je namířena proti projektu evropské integrace jako takovému.“</p> <p>Měkký euroskepticismus je oproti tomu definován (Taggart a Szczerbiak 2003: 6) ve smyslu, že „(...) pokud se strana nestaví principiálně proti EU a evropské integraci, ale v její programatice je možno identifikovat jednu nebo více námitek, jež vedou k vyjádření kvalifikované opozice vůči EU, lze takovou stranu klasifikovat jako měkce euroskeptickou“.</p>
Peter Kopecký a Cas Mudde	<p>Kopeckého a Muddeho typologie vznikla jako reakce na výše uvedené dělení P. Taggarta a A. Szczerbiaka. Namísto důrazu na podporu/nepodporu členství dané země v EU navrhli P. Kopecký a C. Mudde klást důraz na následující dva faktory:</p> <p>a) princip odevzdání suverenity směrem od národního státu k nadnárodním strukturám, b) podporu/opozici dalšímu rozšíření suverenity EU (jako současná trajektorie evropské integrace). Na základě postojů k těmto dvěma bodům navrhli autoři vlastní členění (2002: 300–304), jehož východiskem je dvojdimenzionální model rozlišení vztahu k EU, ve kterém identifikují dvě roviny postojů k integraci: rozptýlenou podporu a zvláštní podporu. První představuje obecnou podporu evropské integrace, druhá podporu EU.</p> <p><i>Schéma Petera Kopeckého a Case Muddeho</i></p> <p>Euroentuziasté</p> <ul style="list-style-type: none"> • podporují evropskou integraci • podporují současnou trajektorii EU <p>Europragmatici</p> <ul style="list-style-type: none"> • odpůrci evropské integrace • podporují současnou trajektorii EU <p>Euroskeptikové</p> <ul style="list-style-type: none"> • podporují evropskou integraci • odmítají dnešní trajektorii EU <p>Euroodmítači</p> <ul style="list-style-type: none"> • odmítají evropskou integraci • odmítají dnešní trajektorii EU
Chris Flood a Simon Usherwood	<p>Typologie Ch. Flooda a S. Usherwooda (2005: 6) obsahuje šest kategorií. První z nich je kategorie euroodmítači, kteří oponují jak členství, tak dílčí participaci země na některé z politik či institucí. Druhým stupněm jsou revizionisté, kteří požadují posun zpět do stavu, který byl před přijetím nějaké důležité smlouvy, či revizi důležité politiky. Třetí kategorií jsou minimalisté, kteří akceptují současný stav EU, ale odmítají další prohlubování integrace. Gradualisté, jako čtvrtá kategorie, podporují další integraci buď celého systému, nebo dílčí politiky. Integrace je v jejich pojetí postupným a řízeným procesem. Reformisté, jako pátou skupinu, lze definovat jako zastánce konstruktivního zapojení se do reformy s důrazem na její nezbytnost a nutnost. Z hlediska evropské integrace nejpozitivnější skupinou, kterou typologie zavádí, jsou maximalisté, kteří aktivně podporují rychlé další integrace buď celého systému, nebo některé dílčí politiky.</p>

<p>Nicolo Conti a Luca Verzichelli</p>	<p>Typologie N. Contiho a L. Verzichelliho (Conti a Verzichelli 2002, Conti 2003: 17) pracuje při definování euroskeptických postojů s původním pojetím tvrdého a měkkého euroskepticismu A. Szcerbiaka a P. Taggartu. Z hlediska euroskepticismu jsou zajímavé jen dvě z jeho kategorií, pro úplnost a komplexnost je ovšem nutno uvést celou typologii, a to alespoň ve zjednodušené podobě. Prvním pozitivním postojem je funkční europeanismus, který zohledňuje podporu strany evropské integraci, jež ovšem plyne z cíle sloužit národním zájmům nebo stranickým zájmům, které se od integračních zájmů liší. Evropská integrace není cílem sama o sobě, ale napomáhá širším cílům strany: ekonomické stabilitě, modernizaci země atp. Druhým postojem je ztotožňující (identitární) europeanismus, jež reprezentuje principiální podporu evropské integraci. Integrační proces není takovou stranou vnímán z hlediska přínosů a užitků pro národní stát nebo stranu samotnou, ale klíčovým cílem je integrace jako taková a její prohlubování. Evropská integrace je z povahy věci u tohoto přístupu sama o sobě dobrá a je třeba ji podporovat, i když vyžaduje náklady. Třetím přístupem je neutrální (nespecifikovaný nebo nejasný) postoj, jenž odráží pomyslný střed mezi euroskepticismem a europeanismem. Strana, pro kterou je charakteristický, se integrační problematikou vůbec nezabývá nebo jen minimálně nebo jí chybí jasný postoj k ní. Tvrký euroskepticismus představuje nejvíce negativní postoj, který může politická strana vůči evropskému integračnímu procesu zaujmout, jeho obsah je u Contiho a Verzichelliho de facto totožný jako u výše uvedeného Taggartovy a Szcerbiakovy distinkce mezi měkkým a tvrdým euroskepticismem. Pátý postoj, který typologie uvádí, je měkký euroskepticismus. V souvislosti s inspirací Taggartem a Szcerbiakem pro něj platí totéž co pro tvrdý euroskepticismus, zajímavé je, že Conti a Verzichelli poukazují na blízkost měkkého euroskepticismu a intergovernmentalismu.</p>
<p>Paul Taggart a Aleks Szcerbiak II</p>	<p>Reakcí P. Taggartu a A. Szcerbiaka na výše uvedené typologie bylo redefinování konceptu měkkého a tvrdého euroskepticismu (Taggart a Szcerbiak 2003: 12). V revidovaném pojetí tak tvrdý euroskepticismus představuje „principiální opozici vůči projektu evropské integrace v podobě EU, a to především ve smyslu odmítní transferu moci směrem k nadnárodním institucím“. Druhý subtyp euroskepticismu je měkký euroskepticismus, který představuje „(...) absence principiální kritiky vůči EU, ale přítomnost opozice vůči současné či plánované trajektorii, jejímž obsahem je nárůst kompetencí a suverenity EU“.</p>
<p>Søren Riishøj</p>	<p>Zajímavou a velmi podrobnou typologii vytvořil dánský politolog Søren Riishøj (Riishøj 2004). Jeho klasifikace vychází z podobných pozic jako původní klasifikace P. Taggartu a A. Szcerbiaka. Produktem je ale odlišná škála, která nepracuje ani tak s mírou euroskepticismu, jako spíše s jeho obsahovým původem. Prvním typem, který S. Riishøj navrhuje, je identitární euroskepticismus. Jeho obsahem je rozpor mezi národní identitou a evropskou identitou. Podle S. Riishøje jej zastávají strany, které mají obavu z pohlcení národní identity identitou evropskou. Druhým typem je euroskepticismus cleavage, který vychází z hlavních dělících linií ve společnosti, tzv. cleavages. Patrný je podle něj zvláště v souvislosti s linií město/venkov. Třetím typem euroskepticismu, který Riishøj identifikuje, je funkcionální euroskepticismus. Podle něj jde o euroskepticismus, jenž pramení z odporu k jedné konkrétní společné politice EU, kupříkladu ke společné zemědělské politice. Čtvrtý typ označuje S. Riishøj za institucionální euroskepticismus a popisuje jej jako projev konfliktu mezi legitimitou evropských a národních institucí. Nízká míra důvěry v politické instituce národního státu může podle něj vést ke zvýšení důvěry v EU a naopak. Pátý typ partikulárního euroskepticismu je euroskepticismus národních zájmů. Jeho vznik pramení z rozporu mezi národními a evropskými zájmy. Držitelé tohoto typu pak útočí na EU z pozice obhájců národních zájmů. Šestáým typem euroskepticismu je tzv. euroskepticismus zkušeností. Podle S. Riishøje pramení z pocitu, že vyjednávání o vstupu daného státu do EU nebylo spravedlivé a nevedlo k uspokojivému závěru. Zdrojovým motivem jsou tedy vyjednané podmínky a jejich naplnění v politické realitě. Sedmý typ euroskepticismu je stranický euroskepticismus. Podle S. Riishøje je formován charismatickými stranickými lidry, kteří používají tradicionalistickou, populistickou či thatcheristickou rétoriku. Je tedy pravděpodobné, že tento typ euroskepticismu stojí a padá s konkrétním stranickým vůdcem. Osmým typem je atlantický euroskepticismus. Jeho východiskem je rozpor mezi příklonem k USA a k EU. V rovině praktické politiky je tedy spojen především s odmítním Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU. Poslední typ, o kterém S. Riishøj hovoří, je praktický euroskepticismus. Tato varianta v sobě podle něj nenesé žádný konkrétní obsah, tedy neodporuje žádné konkrétní politice. Jeho obsahem je národní uchopení EU a europeanizace, za konkrétní příklad Riishøj uvádí slovenské Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS).</p>

Zdroj: Autor na základě uvedených typologií

Problém nicméně nastává, přesuneme-li se ke kategorii či kategoriím, jež se v existujících modelech pokouší postihnout jemnější verzi opozice vůči evropské integraci. Důležité je, že ji označují rovněž jako projevy euroskepticismu (Szczurbiak a Taggart 2003: 12, Conti 2003: 16, Kopecký a Mudde 2002: 304), což evokuje blízkost měkkého a tvrdého euroskepticismu. Ze všech představených typologií totiž vyplývá, že měkký a tvrdý euroskepticismus jsou dvě tváře téhož a liší se jen v míře či hloubce. Respektive, že tvrdý euroskepticismus je logickým pokračováním měkkého euroskepticismu. Proti definicím měkkého euroskepticismu lze ale vznést několik výhrad.

Podstata kritiky konceptu měkkého euroskepticismu již byla shrnuta na jiném místě (Kaniok 2005b: 155–157). Postačí tedy stručné shrnutí základních výtek: problematičnost označování měkkého euroskepticismu, který v mnoha případech souhlasí s myšlenkou evropské integrace, jako euroskepticismu, nesrovnalosti v návaznosti jednotlivých kategorií, jejich časová poplatnost a politický aktivismus měkkého euroskepticismu.

Poslední výtka je přitom možná nejzásadnější. N. Contim, P. Taggartem a A. Szczurbiakem definovaný měkký euroskepticismus je do jisté míry přijatelný jen za předpokladu, že za jediný model evropské integrace připustíme model založený na federalistických či neofunkcionálních teoriích. Z této pozice je totiž zjevné, že euroskeptické pak není jen popření ideje vzniku organizace s nadnárodní pravomocí charakteru EU (tvrdý euroskepticismus), ale také popření či kritika federalistických a neofunkcionálních představ integrace (měkký euroskepticismus). Historický vývoj evropské integrace ale přitom ukazuje, že dlouhodobě platí pravý opak a že integrační proces byl vždy výsledkem střetu nadnárodních a intergovernmentálních paradigmat. Je tedy otázkou, zda vymezení měkkého euroskepticismu jako ideologie, která je předstupněm tvrdého euroskepticismu, nevede spíše k matení pojmů a k jejich následnému vágnímu používání.

3. Ideová versus takticko-strategická motivace euroskepticismu

Poukázání na problematičnost definování měkkého euroskepticismu jako euroskepticismu není dostačující. Možnost, že spíše než o dvou verzích jednoho fenoménu lze hovořit o dvou odlišných, naznačuje také pohled na to, které strany a proč s euroskepticismem (ať už domnělým, či skutečným) pracují.

Náhledů na motivaci zaujetí domněle euroskeptického postoje danou politickou stranou je několik. Velmi široká debata se na toto téma rozvinula například v britské politické vědě,² pro kterou je vzhledem k tradici britských postojů k evropské integraci euroskepticismus zajímavým tématem. S jistou dávkou zjednodušení lze nicméně říct, že za hlavní zdroje euroskepticismu, a to jak v jeho tvrdé, tak v měkké verzi, jsou například A. Szczurbiakem a P. Taggartem (Taggart a Szczurbiak 2003: 17) považovány ideologie a takticko-strategické důvody. Na druhou stranu, motivace přijetí euroskeptických postojů není některými autory, kteří se euroskepticismu věnují, považována za příliš důležitou (Rovný 2004).

Ideologická motivace stranického euroskepticismu se většinou vztahuje k vyslovování či předjímání souvislostí mezi zaujetím euroskeptického postoje a příslušností k některé ze stranických rodin. Například P. Kopecký a C. Mudde tvrdí, že ideologie determinuje obecně zaujetí pozice k evropské integraci (první dimenze Kopeckého a Muddeho modelu), zatímco

taktické a strategické motivy ovlivňují názor strany na další vývoj evropské integrace (druhá dimenze). K zaujetí souvislosti mezi euroskepticismem a primární ideologií se přiklání také N. Conti, který tuto souvislost obohatil ještě o dimenzi příslušnosti daného subjektu k opozici či vládní koalici.³ K „ideologické“ skupině se zčásti přiklání také A. Szczerbiak s P. Taggartem (Taggart a Szczerbiak 2003: 18, srov. Marks a Wilson 2000), kteří připouštějí, že některé stranické rodiny mají k euroskepticismu blíže (například nacionalisté) a jiné nikoliv (sociální demokraté, křesťanští demokraté). Oba autoři ale zároveň přiznávají, že prokázat závislost euroskepticismu na příslušnosti k některé ze stranických rodin je obtížné a že lze-li vystopovat alespoň nějakou souvislost, pak se jedná o tendenci příslušnosti euroskeptických stran k periférii či extrémům zkoumaných stranických systémů.

Většina představených autorů, kteří euroskepticismu přiznávají určité ideologické souvislosti, nicméně nehovoří o euroskepticismu jako samostatné ideologii, která by mohla držet stranu v rovině systémové relevance. Ignorace euroskepticismu jako myšlenky s ideologickým potenciálem je pozoruhodná. Ve stranických systémech členských zemí EU totiž nalezneme jak několik vlivných „single-issue“⁴ stran, tak formací, pro něž je tvrdý euroskepticismus důležitým prvkem pro zachování významného postavení v rámci systému.⁵ Tyto strany se pohybují především v nadnárodní, tedy evropské rovině stranické soutěže. Nelze je ale odsoudit do role statistiků, protože jejich latentní přítomnost má vliv i na chování stran, které se pohybují v obou dimenzích (národní a evropská) stranické soutěže. Skutečnost, že těchto subjektů nejsou v rámci EU desítky, neznamená, že je možno ji ignorovat. Je navíc zajímavé, že některé z těchto stran se začínají přesouvat do pozice klasických politických stran.⁶ Je přitom nutné připomenout, že například švédská Červnová kandidátka (J) či britská Strana nezávislosti Spojeného království v národních volbách neuspěly, do budoucna tento jev ovšem nelze vyloučit.⁷

Na druhé straně pomyslného motivačního spektra euroskepticismu se nachází již zmíněný N. Sitter, který odmítá euroskepticismu přiznat ideový rozměr a dešifruje jej jako další projev konfliktu mezi opozičními a vládními silami. Podle N. Sittera (Sitter 2002: 23) lze stranickému euroskepticismu, který je podle něj projevem soutěživosti mezi vládou a opozicí, rozumět jen v rámci zkoumaného národního politického systému. Ze Sitterova závěru tedy vyplývá, že nic jako obecná ideologie euroskepticismu neexistuje a že euroskepticismus je poznatelný a identifikovatelný jen v rámci konkrétního stranického systému. Euroskeptické postoje či názory jsou podle něj výsledkem taktiky opozičních politických stran, které se pokoušejí vymezit vůči vládním formacím. Aspiruje-li strana na zapojení do vládní koalice, je podle něj pravděpodobné, že euroskeptický postoj opustí (Sitter 2002: 23–24).

Sitterova explanace euroskeptických prvků ve stranických programech nevysvětluje roli již zmíněných „single-issue“ stran. To ale ostatně nečiní ani autoři, kteří se o konceptualizaci vztahu mezi ideologií a euroskepticismem pokusili. Sitterův přístup je velmi cenný z hlediska tzv. měkkého euroskepticismu. Pomocí strategicko-taktických motivů totiž lze vysvětlit měkký euroskepticismus řady stran, které skutečně vyjadřují určitou míru nesouhlasu s dnešním směřováním evropské integrace. Tento jev můžeme pozorovat zejména ve stranických systémech zemí střední a východní Evropy. Pro množství formací, které P. Taggart s A. Szczerbiakem definovali jako měkce euroskeptické, je artikulace určité míry nesouhlasu s podobou EU projevem jejich přítomnosti v opozici. Národním příkladem je například česká ODS či maďarský Svaz svobodných demokratů. Oba tyto subjekty P. Taggart a A. Szczerbiak definují

jako měkce euroskeptické, obě strany přitom během svého vládního působení zastávaly postoje, které podporovaly vstup České republiky a Maďarska do EU.⁸

Naznačená propustnost a elasticnost měkkého euroskepticismu z něj činí nepoužitelný pojem. Jen stěží lze totiž přiznat váhu kategorii či subtypu, který vypovídá o jednom volebním období, či je v jeho průběhu několikrát změněn.

O určité spojení obou druhů motivace (ideové a strategicko-taktické) se pokusil Jan Rovný. Podle J. Rovného lze euroskepticismu rozumět v rámci dvou dimenzí. První z nich nazývá osou míry či rozsahu euroskepticismu. Ohraničují ji klasické pozice měkkého a tvrdého euroskepticismu. Druhou dimenzí, kterou J. Rovný zkoumá, je motivace euroskepticismu. Na motivační ose Rovný prostor ohraničuje takticko-strategickým zdrojem euroskeptického chování a ideovým euroskepticismem. V rámci prostoru, který zachycuje schéma 3, se dá podle J. Rovného zkoumat euroskepticismus.

Ač Rovného schéma představuje zajímavý pokus o konceptualizaci euroskepticismu a svým dělením euroskepticismu na ideologický a strategický (Rovný 2004: 36–37) je přínosné, obsahuje několik slabín. Rovný sice připouští existenci dvou motivů euroskepticismu, nijak je ale dále nekomentuje. Jeho dělení na strategický a ideologický euroskepticismus vychází z přijetí konceptu jednoho euroskepticismu, který má vícero tváří. Rovného pojetí tak spíše vede k další terminologické konfuzi, protože aplikací jeho euroskeptického prostoru docházíme k vytvoření 4 kategorií (ideově motivovaný tvrdý euroskepticismus, ideově motivovaný měkký euroskepticismus, strategicky motivovaný tvrdý euroskepticismus a strategicky motivovaný měkký euroskepticismus).

Problematičnost spojování strategické a ideové motivace se ostatně ukázala následnou aplikací teoretického rámce na vybrané⁹ země střední a východní Evropy. Rozmístěním analyzovaných stran na schéma dospěl J. Rovný ke klasifikaci českého Sdružení pro republiku – Republikánské strany Československa těsně vedle polského subjektu Právo a Spravedlnost (PiS), tedy jako strategicky motivované euroskeptiky, zatímco HZDS je klasifikováno jako ideologicky motivovaná euroskeptická strana. Pokus Jana Rovného o spojení ideové a strategické motivace opět naráží na zřejmou nespojitost těchto dvou zdrojů a jejich ústění ve dva odlišné postoje.

4. Nutnost redefinování euroskepticismu

Pohled na charakter, definování a praktický obraz konceptu měkkého euroskepticismu poukazuje na přinejmenším jeho problematičnost. Lze opravdu vzhledem k postojům zkoumaných stran k evropské integraci řadit ODS do stejné kategorie jako slovenské HZDS? Tato otázka je přehnaně sugestivní jen na první pohled. Na vině přitom nemusí být jen fakt, že autor či autoři takové klasifikace nemusí důkladně znát realie daného regionu. Problémem je, že koncept měkkého euroskepticismu je příliš vágní a omezený zároveň. Vágní zásluhou skutečnosti, že jeho definování umožňuje zahrnutí řady nesouvisejících projevů do jedné kategorie. Omezený je ve smyslu jeho navázání na termín euroskepticismus. Je na místě se domnívat, že euroskepticismus by měl obsahovat především jasné vymezení se strany vůči projektu evropské integrace ve smyslu transferu politické moci a suverenity směrem od národního státu k nadnárodním strukturám. Tento proces lze v evropské integraci vysledovat jako dlouhodobý

trend, který přes některé přeryvy určuje její podobu. Současně je proto potřeba jasně určit, zda považujeme za výchozí bod hodnocení postoje politické strany k EU evropskou integraci jako proces, který značné kompetence nadnárodním strukturám přiznává také v rámci intergovernmentálního paradigmatu, či zda za projev euroskepticismu považujeme už opozici vůči současnému zjevně nadnárodnímu směřování integračního procesu.

Odpověď na tuto otázku je do jisté míry klíčová. Zatímco například single-issue formace, ale také třeba obě švédské klasické tvrdě euroskeptické strany splňují pojmově čistou definici euroskepticismu jako jasného odmítnutí EU a myšlenek, na kterých je založena, například ODS a řada dalších měkce euroskepticky označených stran nikoliv. Tvrdý euroskepticismus, nepřemýšlející o tempu a hloubce evropské integrace, tak představuje srozumitelný a dlouhodobě platný pojem.

Pokud ovšem přijmeme za měřítko euroskepticismu či eurooptimismu ztotožnění se strany se stávajícím charakterem integrace, pak počet euroskeptických stran naroste. Je nasnadě, že takto definovaný euroskepticismus sklouzává do nicoty, protože o ničem nevypovídá.¹⁰ Konsekvencí přijetí současného vývoje EU jako výchozího bodu politologické analýzy je také fakt, že pak podle stejné logiky musíme za euroskeptiky označit zastánce nadnárodního směřování integrace ze 70. let minulého století, v nichž se tehdejší Evropské společenství vyvíjelo spíše v intencích intergovernmentalismu. Byť lze tento přístup označit za přitažený za vlasy, do značné míry poukazuje na fakt, že má-li být euroskepticismus termín, s nímž lze systematicky pracovat, neměla by být jeho definice navázána na aktuální politické tendence v rámci EU, ale měla by vycházet z dlouhodobé situace a z hodnotově neutrálního pohledu na EU.

Nastínění odlišné motivace, charakteru a významu tvrdého a měkkého euroskepticismu přitom není důvodem pro oddělení těchto dvou kategorií jen z lingvistických důvodů. Je totiž sporné, zda můžeme o subjektu, který evropskou integraci z nějakých důvodů partikulárně kritizuje a používá přitom rétoriku euroskeptiků, označit za variantu euroskepsce. Nabízí se již zmíněná alegorie s environmentální ideologií. Většina současných politických stran má její prvky zakomponované do svého programu. Přesto nejsou označovány za environmentální či měkce zelené strany.

5. Nová typologie: euroskepticismus, eurogovernmentalismus a europeanismus

Z výše uvedených důvodů je patrné, že konceptualizace stranického euroskepticismu bez jeho zasazení do širšího kontinua postojů politických stran k evropské integraci nemá valného smyslu. Politická věda přitom stěží může vystačit jen s typologií, která by se pohybovala ve dvou pólech, z nichž jeden by zohledňoval přijetí EU a druhý odmítnutí. Velmi vhodným nástrojem může v této souvislosti být zohlednění tzv. integračních paradigmat, která jsou označována jako koherentní pozice k zásadním bodům evropské integrace (Fiala a Pitrová 2004: 12). Začlenění integračních paradigmat totiž umožňuje zohlednění mnohem pestřejší a širší škály postojů k evropské integraci. Minimalizuje se tak riziko neustálého zohledňování aktuálních tendencí v EU a konsekventní revize typologie.¹¹

Na tomto místě je možné učinit oprávněnou námitku, že politická věda již dichotomii intergovernmentalismus versus supranacionalismus překonala. Mark A. Pollack hovoří o posunu

k diskusi mezi racionalisty a konstruktivisty (Pollack 2001: 238).¹² Tento postřeh se ovšem týká především vědeckého světa a akademických diskusí o vhodnosti a schopnosti té či oné teorie vysvětlit evropskou integraci. Pro konstituování politických programů a postojů politických stran k evropské integraci ovšem stále platnější roli sehrává důraz na mezivládní či nadnárodní motivaci.

5.1 Integrační paradigmatata

Autorská dvojice A. Szczerbiak – P. Taggart v jednom ze svých textů uvádí, že euroskepticismus jako termín přišel do politické vědy z mediální sféry (Taggart a Szczerbiak 2003: 6). Nevědecké kořeny by pro terminologii nemusely být samy o sobě smrtící, politická věda si označení a termíny ostatně čas od času půjčuje také od jiných oborů, a to nejen společensko-vědních. Spolu s přijetím žurnalistického žargonu ovšem politická věda v případě euroskepticismu převzala také žurnalistické zjednodušování.

Zásadním problémem konceptualizace euroskepticismu je určení výchozího bodu, re-spektive pozice, vůči níž se má euroskepticismus a jeho případné varianty vymezovat. Co je europeanismus? Jak politická věda definuje evropanství? Bez odpovědi na tyto otázky se totiž každý pokus o definování opozice ocitá v úzkých a sklouzává do aktivní politiky. Přijetí současného modelu integračního procesu jako výchozího bodu, vůči němuž je euroskepticismus posléze definován, je totiž pochybné ze dvou důvodů.

Prvním z nich je fakt, že EU a její stávající podoba není politickým „dobrem“ po vzoru lidských práv či demokracie, tedy neměnnou a všeobecně respektovanou hodnotou. Evropskou integraci v její nynější tváři definuje převaha nadnárodního paradigmatu nad paradigmatem mezivládním. Nejedná se o konstantní hodnotu, ale o politický proces. Dominance supranacionalismu tedy nevytváří systémovost a politické „dobro“, které by se stávalo hodnotou samo o sobě. Evropská integrace je proces, který se odehrává právě v rámci střetu těchto dvou základních přístupů. Lze dokonce tvrdit, že jeho dynamika vychází z tohoto konfliktu, a je otázkou, zda by dlouhodobá převaha jednoho ze základních paradigmat nebyla pro celý integrační proces smrtící. Politická věda by tento jev – tedy možnou dočasnost nynějšího modelu – měla reflektovat lépe a přistupovat k němu kriticky a nikoliv jako k hodnotě.

Za druhé, politická věda by měla při hodnocení postojů k evropské integraci zakomponovat oprávněnost opačného přístupu, tedy mezivládního přístupu k evropské integraci. Letmý pohled do historie evropské integrace ukazuje, že v jejím průběhu lze identifikovat periody, v nichž právě intergovernmentalismus převažoval a určoval směr integrace. Můžeme tedy říct, že supranacionalisté a federalisté z 60. a 70. let byli ve své době euroskeptiky? Nejspíše ne, tento přístup se již jen letmou ilustrací jeví jako nadsazený.

Definici europeanismu či evropanství, která mimochodem v textech o euroskepticismu nefiguruje,¹³ je proto potřeba vytvořit či naplnit. Jako definici, která by měla být podrobena další kritice a podrobnějšímu rozpracování, lze navrhnout, že europeanismus představuje přístup, který přijímá myšlenku politické a ekonomické spolupráce evropských států v rámci nadnárodní organizace, kterou představuje EU. Je přitom nasnadě, že o podobě, tempu a charakteru této spolupráce může a nejspíše musí být v rámci proevropského tábora diskuse.

Výhodou navrhovaného pojetí je, že zohledňuje platnost obou elementárních paradigmat. Součástí proevropského tábora jsou jak strany, které se přiklání k nadnárodní, tak

k mezivládní formě evropské integrace. Problematika aktuální dominance jednoho ze dvou přístupů nesehrává kruciólní význam a nekonotuje hodnocení postoje dané politické strany momentální politickou situací.

5.2 Intergovernmentalismus versus supranacionalismus

EU z pohledu současné politické vědy nepředstavuje útvar, který by byl považován za nehybné a hotové těleso. Naopak, škála představ o charakteru evropské integrace a jejím dalším vývoji, které se po druhé světové válce objevily, je velmi široká a zahrnovala různé alternativy. Potřeba klasifikovat základní alternativy integrace proto vedla ke zformulování tzv. integračních paradigmat, jež mají představovat koherentní pozice k zásadním bodům integrace, a to jak z hlediska metody a struktury, tak z hlediska cílů sjednocení.¹⁴

Za nadnárodní paradigma (supranacionalismus) můžeme označit přístup, který vychází z předpokladu, že pouze nadnárodní autorita může splnit požadovaný úkol, kterým je sladění zájmů států. Jádrem nadnárodního paradigmatu je vznik na zemích nezávislého politického centra, jemuž integrující se členové odevzdávají jistou část své suverenity. Autonomní nadnárodní centrum přijímá rozhodnutí, jež jsou závazná.

Cílem nadnárodního přístupu, který měl v dosavadní historii evropské integrace různé podoby, je vytvoření politické či federální unie. Nadnárodní přístup lze dělit na základě metod, které k tomuto cíli mají vést. V této souvislosti lze diferencovat především mezi federalismem a neofunkcionalismem.

V konkrétní praxi EU je odrazem nadnárodního přístupu prohlubování a rozšiřování integrace. George Tsebelis a Geoffrey Garrett identifikují jako jeho institucionální projevy Komisi, Evropský parlament a soudní orgány EU (Tsebelis a Garrett 2001: 357).

Východiskem mezivládního přístupu (intergovernmentalismus), do značné míry protikladného nadnárodnímu paradigmatu, je předpoklad nedotknutelnosti suverénního postavení národních států a jejich vlád. Národní stát tak není v této koncepci vnímán jako zastaralá a nefunkční jednotka, která není schopna pokrýt potřeby svých občanů. Za klíčové jsou pokládány zahraničněpolitické vztahy jednotlivých zemí a jejich bezpečnostní vazby.

Z hlediska evropské integrace tak intergovernmentalismus neusiluje o vznik politické unie. Podle Petra Fialy a Markéty Pitrové jej lze označit za cestu k dosažení nižší úrovně sjednocení (Fiala a Pitrová 2003: 17). Mezivládní paradigma tak podle nich předpokládá vytvoření institucionalizované spolupráce suverénních subjektů postavené na kooperaci jednotlivých států. Pro intergovernmentalismus tak není nezbytná existence zvláštního mimo státy stojícího mocenského centra, protože tento model je uskutečňován pomocí mezinárodní organizace či mezinárodní smlouvy.

V konkrétní praxi EU je mezivládní přístup zdůrazněn ve spolupráci na poli justice a vnitřní, společné zahraniční a bezpečnostní politiky a v používání jednomyslnosti při hlasování v Radě EU. Spíše mezivládní charakter měla ES zejména v 60. letech 20. století, kdy byla dominantní institucí Společenství Rada ministrů, kterou G. Tsebelis a G. Garrett označují za institucionální projev intergovernmentalismu (Tsebelis a Garrett 2001: 357).

Teorie integračních paradigmat je mnohem složitější a zasloužila by více prostoru, než je možno věnovat v tomto článku. Poukázat lze například na teorie integračního procesu, které se vývoj EU pokouší vysvětlit a vyložit konkrétnějším způsobem a kterým se podrobně věnují

práce řady autorů.¹⁵ Důležité zjištění nicméně je, že evropská integrace není výlučně nadnárodní projekt. Respektive, nelze zaměňovat nadnárodní paradigma a evropskou integraci. Konsekventně tedy nelze ztotožnit podporu evropské integraci a podporu supranacionalismu a všechny výtky, proti němu zaměřené, pokládat za projev euroskepticismu. Naopak, poměrně spolehlivě lze tvrdit, že supranacionalismus sice představuje převládající přístup k evropské integraci, nejedná se však o výlučný model, nýbrž jednu ze dvou cest.

Je samozřejmě otázkou, co vedlo a vede politickou vědu k upřednostnění supranacionálních představ o EU jako výchozímu bodu bádání o EU. Je totiž zjevné, že považujeme-li nadnárodní vize evropské integrace za jediné možné, je zdůrazňování mezivládního pojetí projevem jasné skepse a opozice. Lze se domnívat, že západoevropskou politickou vědu vedlo k přijetí této pozice jisté okouzlení evropskou integrací v 80. letech a na počátku 90. let minulého století. V této době, která byla převážně nadnárodní, také dochází k prvním pokusům o zkoumání politického rozměru evropské integrace.

Ambicí textu není polemika o vhodnosti toho či onoho přístupu k evropské integraci. Z hlediska vědecké analýzy by ovšem mělo být na úvod každé klasifikace postojů politických aktérů k EU jasně uvedeno, vůči čemu je tato opozice postulována, lépe řečeno, co je onou hodnotou, vůči níž se klasifikované subjekty vymezují.

5.3 Nová typologie

Momentální definování euroskepticismu jako opozice vůči současnému modelu evropské integrace je z výše uvedených důvodů přinejmenším problematické.

Sporná je také diference uvnitř kategorie. S ohledem na Szczerbiakovu a Taggartovu poznámku o škodlivosti příliš jemných typologií se totiž nabízí otázka, zda stejná slova nelze vztáhnout na dělení euroskepticismu. Definování měkkého euroskepticismu způsobem, který zvolili ať už P. Taggart s A. Szczerbiakem, či P. Kopecký s C. Muddem, totiž vytváří nebezpečí, že do euroskepticismu budou a jsou zahrnuty také postoje, které jsou spíše reflexí střetu mezi zastánci supranacionálního a intergovernmentálního pojetí evropské integrace.

Problematiku tvrdého a měkkého euroskepticismu přitom lze vyřešit. Přijmeme-li za výchozí bod skutečnost, že evropská integrace ve své stávající podobě není výlučná, nabízí se klasifikace, která v rámci proevropských sil (ve smyslu podpory myšlenky evropské integrace) postihne jak supranacionalistické příznivce evropské integrace, tak zastánce mezivládního modelu. Za euroskeptiky pak budou označováni jen skuteční odpůrci myšlenky evropské integrace a nikoliv nositelé názorů, které preferují její mezivládní formu.

Kromě postižení postojů stran ke konkrétním projevům evropské integrace zohledňuje nová typologie také jazyk. Z hlediska získávání voličské podpory je stranická rétorika velmi důležitá. Proklamativní část politiky totiž v době masových médií získává stále více a více na významu, byť se v praxi může ukázat jako pouhý účelový nástroj.

První kategorií revidované typologie jsou „europeanisté“. Europeanisty lze ztotožnit s nadnárodním pojetím evropské integrace a z něj vycházejícími koncepty. Do značné míry je postihuje název, který N. Conti označil jako identitární europeanismus. Jeho nositelé reprezentují principiální podporu evropské integraci. Integrační proces není danou stranou vnímán z hlediska přínosů a užitků pro národní scénu nebo stranu samotnou, ale klíčovým cílem je integrace jako taková a její prohlubování. Evropská integrace je z povahy věci u tohoto

přístupu sama o sobě dobrá, strana se proto přiklání ke vzniku silných nadnárodních institucí atd. Poměrně důležitým, i když ne rozhodujícím znakem, je obsah komunikace daného subjektu. Jejím poselstvím je oslava evropské myšlenky a jednoznačné upřednostňování pozitivních informací o EU. Evropská integrace je europeanisty považována za hodnotové dobro samo o sobě. Integrační proces má pro tento přístup jasný cíl, jímž je vznik politické federace.

Druhou navrženou kategorií jsou „eurogovernmentalisté“. Jejím ideovým zdrojem je především mezivládní paradigma integračního procesu. Základní diferencí oproti europeanistům je rezervovanější postoj k dnešnímu modelu integrace a jeho kritika. Subjekty, které můžeme označit za eurogovernmentalistické, si uvědomují nutnost a výhodnost evropské spolupráce. Na druhé straně si jsou vědomy jejich limitů. Typická je pro ně absence představy o nutnosti vybudovat či identifikovat politické entity, jako jsou evropský národ či evropská identita. Na druhou stranu nelze uvést, že by eurogovernmentalisté odmítali veškeré formy politické integrace či kooperace. Spolupráce například v oblastech zahraniční politiky je možná, ovšem za předpokladu, že není řízena silným a zcela nezávislým nadnárodním centrem. Důležitým rozměrem tohoto pojetí je přijetí myšlenky evropské integrace, nicméně s důrazem na její evoluční a postupné naplňování. Důležitým znakem eurogovernmentalistů je jazyk, který je ve vztahu k EU střízlivý, věcný a uměřený. Z hlediska programového důrazu nepředstavuje podpora či opozice evropské integrace pro tyto strany klíčovou otázku. Eurogovernmentalistické subjekty tak často vidí evropskou integraci jako politický nástroj, nikoliv jako cíl. Podpora evropské integraci tak neobsahuje vidinu její konečné mety.

Výhodou kategorie eurogovernmentalistů je fakt, že v sobě spojuje prostupné a často těžko identifikovatelné kategorie „měkkého“ euroskepticismu a „funkčního“ europeanismu, o nichž hovoří N. Conti. Nicolo Conti totiž ve svém textu připouští fluktuaci stran mezi těmito pozicemi, čímž jejich platnost, jak již bylo uvedeno, oslabuje. Jakou výpovědní hodnotu má kategorie, která svému obsahu, tj. politickým stranám, umožňuje flexibilní přechody a změny?

Poslední skupinou jsou „euroskeptikové“. Terminus technicus je sám o sobě vhodný, byť lze jeho použití okomentovat poznámkou o jeho zneužití, rozpliznutí a určité vágnosti, zapříčiněné dosavadním užíváním. Pro účely navrhované typologie jej lze poměrně funkčně použít. Jeho nositelé totiž představují skutečnou opozici vůči evropské integraci jako hodnotě a de facto kopírují představenými autory definované tvrdé euroskeptiky. V tomto smyslu nelze vznést vůči výše popisovaným typologiím žádnou výtku. Jejich definování, byť akcentuje občas odlišné znaky, je konzistentní. Definice euroskepticismu tak vychází ze závěru, který byl učiněn v úvodu práce, a to, že jej lze označit za ideu, která odmítá myšlenku, že by v prostoru evropského kontinentu mělo dojít k přesunu politické moci směrem od národního státu na nadnárodní těleso v intencích EU, které by vykonávalo funkce státu a které by mělo atributy státu. Motivace pro tuto kritiku může být různá, což bylo naznačeno v úvodu práce.

Na tomto místě by bylo vhodné uvést konkrétní případy politických stran, které by představené typy mohly naplňovat. Bez podrobného rozboru jejich stranických programů a aktivit v politickém životě, který nelze vzhledem k rozsahu studie provést, by ovšem tato klasifikace byla jen diskutabilním nástřelem, který by byl velmi snadno napadnutelný.

Tabulka 2: Typy politických stran podle postoje k evropské integraci

NÁZEV	POSTOJ K INTEGRACI	JAZYK
Europeanisté	Jednoznačně pozitivní, důraz na prohlubování a rozšiřování integrace. Východiskem je nadnárodní paradigma, strana/aktér se často vymezuje vůči zastáncům mezivládního paradigmatu.	Oslavný. Zdůrazňování úspěchů integrace, důraz na pozitivní přínos pro národy, vizionářství, pohled do budoucnosti, idealismus, zdůrazňování její další nevyhnutelnosti. Důležitou roli hraje verbální podpora politické integraci EU. Častá je kritika národního státu jako jednotky schopné organizovat politický a ekonomický život svých občanů.
Eurogovernmentalisté	Pozitivní (ve vztahu k mezivládní integraci) až neutrální (ve vztahu k nadnárodní integraci). Východiskem je mezivládní paradigma, strana/aktér se tak může vymezovat vůči nadnárodnímu pojetí evropské integrace.	Neutrální. Evropská integrace je považována za politickou realitu, která má své klady i zápory. Vyzdvižována jsou především ekonomická pozitiva integrace, postoj k politické integraci je opatrný až kritický. V souvislosti s další integrací strana/aktér podporuje evoluční tempo. Absentuje jasná vize cíle integračního procesu.
Euroskeptikové	Jednoznačně negativní a záporný. Euroskeptikové nesouhlasí ani s jedním ze dvou integračních paradigmat.	Kritický. Zdůrazňovány jsou neúspěchy a rizika integrace, a to jak na ekonomické, tak na politické rovině. Evropská integrace je jako proces popírána. Motivace kritiky je různá. Častá je příslušnost euroskeptiků k okrajům stranického spektra.

Zdroj: Autor

6. Závěr

Problematika stranického euroskepticismu představuje pro politickou vědu aktuální a palčivé téma, o čemž svědčí velké množství dosud vytvořených teoretických textů a případových studií. Předložený text se pokusil tento výzkum, se zřetelným důrazem na teoretické studie, shrnout a kriticky revidovat. Identifikování nejdůležitějších problémů poté posloužilo jako odrazový můstek pro novou conceptualizaci euroskepticismu. Výsledkem této konstruktivní části je vytvoření tří typů postojů politických stran k evropské integraci. V prvé řadě se jedná o typ europeanisté, obsahující evidentní příznivce současného modelu směřování EU. Druhým typem je kategorie eurogovernmentalisté. Jejím obsahem jsou politické strany, které neoponují myšlenke evropské integrace, rezervovaně se ovšem staví vůči jejímu supranacionálnímu charakteru a rychlému tempu. Skuteční oponenti EU, nesouhlasící ani s nadnárodním, ani s mezivládním přístupem k EU, pak spadají do typu euroskeptici.

Hlavní výhodou je širší záběr jednotlivých kategorií, pracující s bohatším uchopením evropské integrace, a zapracování pozitivního postoje. Je totiž sporné, zda definice a případná katalogizace euroskepticismu má smysl bez jejího zasazení do kontextu všech potenciálních postojů politických stran k EU.

Vytvořená typologie představuje v této fázi především návrh, který ponouká k dalšímu prověření a precizování. Jako vhodná materie se v této souvislosti nabízí analýza stranických programů (či jejich částí věnovaných evropské problematice) či analýza hlasování poslanců jednotlivých politických stran v Evropském parlamentu.¹⁶ Tyto dvě roviny by měly potvrdit,

zda jsou navržené typy odlišné v jazyce programových dokumentů a zda se poté tyto rozdílují projevují také v politickém životě.

Poznámky

1. Za příklad je možno kromě britské UKIP označit také třeba švédskou Stranu životního prostředí (Mp), která bojuje za vystoupení Švédska z EU, a to pomocí vypsaní nového referenda o členství.
2. Z hlediska politické vědy se významně značnou mírou euroskepticismu u britských politických stran pokoušelo vysvětlit několik teorií. Za první behaviorální teorie (souvislost je viděna mezi chováním elit, které prokazovaly po druhé světové válce nízký zájem o členství v ES. Klíčoví aktéři, kteří podle behavioralistů ovlivňují chování politické obce, zdůraznili hodnoty, jež ovlivnily a vytvořily příznivé klima pro euroskepticismus. Britský vstup do ES je touto optikou nahlížen jako „poslední možnost“. Jako varianta nejmenšího zla byla ES prezentována, a proto se není čemu divit, že vytváří podhoubí pro skepsi). Za druhé stranická teorie (britské strany jsou podle této teorie charakteristické svou dlouhotrvající rozděleností ve vztahu k evropské integraci. V jejich rámci neexistuje vůle tento konflikt řešit, protože je neřešitelný a vedl by k velkému třesku). Další teorií je institucionální teorie. Podle této teorie způsobuje britský euroskepticismus, či mu napomáhá, institucionální struktura britské politiky, která je postavena na principu „nepřátelství“ a konkurenčním stylu. Čtvrtou školou je ekonomická teorie (britský euroskepticismus je podle ní způsoben nesouladem britské ekonomiky a sociálně-politického modelu ES/EU. Velká Británie dlouhodobě preferuje volnou tržní ekonomiku, zatímco pro EU je typická regulace) a posledním přístupem je tzv. konjunkturální škola, která je do značné míry eklektická a nabízí pro každou periodu jiné vysvětlení. Mnohobarevný přístup je do značné míry její slabinou, protože nenabízí žádné systémové řešení. Slabinou těchto teorií je, že se zaměřují především na britskou politiku, z níž také vycházejí (Forster 2002: 3–5).
3. N. Conti (2003: 22) přiděluje k jednotlivým typům politických stran předpokládaný vztah k evropské integraci. Levostředové vládní strany zaujímají nejpozitivnější postoj k evropské integraci, levostředové opoziční strany spíše pozitivní, krajně levicové vládní strany spíše negativní, krajně levicové opoziční strany nejvíce negativní, pravostředové vládní strany spíše pozitivní, pravostředové opoziční a krajně pravicové vládní strany spíše negativní a krajně pravicové opoziční strany nejvíce negativní postoj.
4. Příkladem je britská UKIP, oba již zmíněné dánské subjekty a švédská Červnová kandidátka. Je přitom pozoruhodné, že tyto tvrdě euroskeptické subjekty jsou považovány jak za pravicové (UKIP, J), tak za levicové (FB).
5. Poukázat můžeme na švédskou Levicovou stranu a švédské Zelené. Obě strany jsou tvrdě euroskeptické, obě dosahují ve volbách do EP významně vyšších zisků než ve volbách do národního parlamentu.
6. Jedná se o UKIP ve Velké Británii a Červnovou kandidátku ve Švédsku. UKIP se účastnila již regionálních voleb a Červnová kandidátka se zapojila do parlamentních voleb ve Švédsku v roce 2006. V tomto smyslu je samozřejmě předčasně činit závěry, a to také stran případných úspěchů těchto subjektů v národních volbách.
7. Tento scénář je reálný například v případě masivní ignorace záporných výsledků referend o integrační problematice politickou elitou. Dlouhodobé vypisování nových referend a čekání na „správný výsledek“ by potenciálně euroskepticismu jako ideologii mohly rozvinout.
8. Toto tvrzení je nutno doplnit poznámkou, že pro všechny nové elity postkomunistických zemí střední a východní Evropy byl vstup do západoevropských a transatlantických politických struktur (EU a NATO) v první polovině 90. let klíčovým politickým cílem. Přesto již v této době existovaly ve stranických systémech těchto zemí subjekty, které vstupu do EU oponovaly. Na druhé straně, proměnu postojů některých politických stran je nutno nahlížet optikou určitého bezbřehého nadšení

a nahlížení vstupu jako cíle. Druhá poznámka, kterou lze učinit v souvislosti s postoji tehdejších liberálně-konzervativních stran ve střední a východní Evropě, je namířena na tehdejší vládní uspořádání v zemích EU. V první polovině 90. let vytvářely vlády v EU spíše pravicové či pravostředové strany. Po roce 1995 se tento trend změnil a k moci se dostaly spíše socialistické kabinet, jejichž představa o evropské integraci je tradičně odlišná.

9. Konkrétně šlo o Polsko, Slovensko a Českou republiku (2004: 38–44). Klasifikace konkrétních subjektů je zachycena na schématu na straně 44 citovaného textu.
10. Je kupříkladu otázkou, do jaké míry by jasnější oddělení tvrdého a měkkého euroskepticismu vedlo ke zvýšení zájmu o fakt, že například v posledních volbách do EP zaznamenaly tvrdě euroskeptické strany značný nárůst podpory. Frakce Nezávislost/Demokracie tak bezprostředně po volbách získala přes 40 členů, poté její síla poklesla na zhruba poloviční hodnotu.
11. Jak již bylo řečeno, integrační paradigmat zčásti zohlednil ve své typologii Nicolo Conti (Conti 2003: 19). K tvrdému euroskepticismu Conti přiřadil mód návratu politické moci k národním státům. Intergovernmentální mód pak Conti připojil k měkkému euroskepticismu a funkčnímu europeanismu. Supranacionalismus Conti přiřadil k identitárnímu europeanismu.
12. Za vědce, kteří se přiklánějí k racionalismu, Mark A. Pollack označuje zastánce teze o tom, že instituce EU jsou produktem uvědomělého přístupu členských států, a za konstruktivistické vědce pak zastánce teze o socializačním vlivu institucí EU na v nich obsažené aktéry (Pollack 2001: 237).
13. P. Taggart a A. Szczerbak se ve svém textu pokusili jen o definování toho, co euroskepticismus není (2003: 13–15).
14. Tato poznámka je činěna s vědomím toho, že existuje řada vědeckých teorií a přístupů, které vysvětlují evropský integrační proces. Některé z nich, jako například teorie víceúrovňového vládnutí, dichotomii supranacionalismus kontra intergovernmentalismus do jisté míry překonávají.
15. Jedná se například o práce Andrewa Moravcsika (1998), Bena Rosamonda (2000) či Marka A. Pollacka (2001).
16. Na mysli se má analýza jmenovitých hlasování, kdy jsou záznamy jednotlivých poslanců dohledatelné.

Literatura

- Batory, Agnes. 2001. „Hungarian party identities & the question of European integration.“ *SEI Working Paper* No 49.
- Conti, Nicolo. 2003. „Party Attitudes to European Integration: A Longitudinal Analysis of the Italian Case.“ *SEI Working Paper* No 70.
- Fiala, Petr a Pitrová, Markéta. 2003. *Evropská unie*. Brno: CDK.
- Flood, Christopher a Simon Usherwood. 2005. „Positions, Dispositions, Transitions: A Model of Group Alignment on EU Integration.“ Paper presented at 55th Annual Conference of the Political Studies Association, University of Leeds.
- Forster, Anthony. 2002. *Euroscepticism in Contemporary British Politics: Opposition to Europe in the British Conservative and Labour Parties since 1945*. London: Routledge.
- Habáň, Martin. 2005. „Belgické politické strany a jejich postoj k evropskému integračnímu procesu.“ *Středoevropské politické studie* 7, č. 2–3, on-line text (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=243>).
- Harmsen, Robert a Spiering, Menno, eds. 2004. *Euroscepticism: Party politics, National Identity and European Integration*. Amsterdam: Rodopi.
- Havlík, Vlastimil. 2004. „Dánské politické strany a evropská integrace.“ *Politologický časopis* 11, č. 3, s. 224–240.
- Havlík, Vlastimil a Kaniok, Petr. 2006. „Specifika výzkumu euroskepticismu ve střední Evropě.“ In: *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*. Eds. Vlastimil Havlík a Petr Kaniok. Brno: MPÚ, s. 23–31.

- Henderson, Karen. 2003. „Euroscepticism or Europhobia: Opposition attitudes to the EU in the Slovak Republic.“ *SEI Working Paper* No 50.
- Church, Clive. 2003. „The contexts of Swiss opposition to the Europe.“ *SEI Working Paper* No 64.
- Johansson, Karl Magnus a Raunio, Tapio. 2001. „Partisan responses to Europe: Comparing Finnish and Swedish political parties.“ *European Journal of Political Research* 39, číslo 2, 225–249.
- Kaniok, Petr. 2005a. „Vznik červnové kandidátky jako důsledek tendencí švédské evropské debaty.“ In: *Evropeizace: Nové téma politologického výzkumu*. Eds. B. Dančák, P. Fiala a V. Hloušek. Brno, MPÚ, s. 134–145.
- Kaniok, Petr. 2005b. „Měkký a tvrdý euroskepticismus: dva projevy téhož?“ *Politologický časopis* 12, č. 2, 152–164.
- Kopecký, Peter a Mudde, Cas. 2002. „The Two Sides of Euroscepticism. Party Positions on European Integration in East Central Europe.“ *European Union Politics* 3, č. 3, 297–326.
- Kopeček, Lubomír. 2004. „Euroskeptici, europeanisté, euroentuziasté, eurofobové – jak s nimi pracovat?“ *Politologický časopis*, roč. 11, č. 3, s. 240–263.
- Lees, Charles. 2002. „Dark matter: institutional constraints and the failure of party based Euroscepticism in Germany.“ *SEI Working Paper* No 54.
- Moravcsik, Andrew. 1998. *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. Ithaca, N. Y.: Cornell University Press.
- Palovský, Tomáš. 2004. „Postoj polských politických stran k Evropské unii.“ *Středoevropské politické studie* 6, č. 2–3, on-line text (<http://www.cepsr.cz/clanek.php?ID=197>).
- Pollack, Mark A. 2001. „International Relations Theory and European Integration.“ *Journal of Common Market Studies* 39:2, 221–244.
- Prudíková, Dana. 2005. „Francouzské politické strany a evropská integrace.“ *Středoevropské politické studie* 7, č. 2–3, on-line text (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=242>).
- Riishøj, Søren. 2004. „Europeanisation and Euro-scepticism. Experiences from Poland and the Czech Republic.“ *Středoevropské politické studie* 6, č. 4, 1–44.
- Rosamond, Ben. 2000. *Theories of European Integration*. London: Macmillan.
- Rovný, Jan. 2004. „Conceptualising Party-based Euroscepticism: Magnitude and Motivations.“ *Collegium* 29, č. 1, 31–49.
- Sitter, Nick. 2002. „Opposing Europe: Euro-Scepticism, Opposition and Party competition.“ *SEI Working Paper* No 56.
- Sørensen, Catharina. 2004. „Danish and British popular Euroscepticism compared: a sceptical assessment of the concept.“ *DIIS Working Paper* 2004/25.
- Szczerbiak, Aleks a Taggart, Paul. 2003. „Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality.“ *SEI Working Paper* No 69.
- Taggart, Paul. 1998. „A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary Western European party systems.“ *European Journal of Political Research* 33, 363–368.
- Tsebelis, George a Garrett, Geoffrey. 2001. „The Institutional Foundations of Intergovernmentalism and Supranationalism in the European Union.“ *International Relations* 55, č. 2, 357–390.
- Vallaste, Katri. 2007. „EU-Critics: The Scared or the Scary? Representation of EU-critics and EU-Criticism in the Finnish Daily Helsingin Sanomat 2000–2006.“ Paper presented at the CEEISA conference Reflecting on a Wider Europe in Tartu, June 25–27.